

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**DIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF DEVELOPMENT OF METHODICAL COMPETENCE OF THE TEACHERS OF THE PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

У статті описано процес експериментальної діагностики рівня розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти. У статті розглядаються теоретичні аспекти розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти. На підставі теоретичного дослідження розроблена система критеріїв і показників розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти та їх детальні характеристики. У статті охарактеризовано та визначено рівні розвитку досліджуваної професійно значущої якості вихователів шляхом використання діагностичних засобів та обґрунтовано необхідність розробки та впровадження педагогічної моделі розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти, що вимагає діагностики реального рівня сформованості цієї компетенції.

Ключові слова: методична компетентність, компетентнісний підхід, педагогічна діагностика, рівні, критерії, показники, педагогічна модель.

В статті описано процес експериментальної діагностики рівня розвитку методичної компетентності педагогів дошкільного образования. В статті рассматриваются теоретические аспекты развития методической компетентности воспитателей дошкольных образовательных учреждений. На основе теоретического исследования разработана система критериев и показателей развития методической компетентности воспитателей дошкольного образования, их подробные характеристики. В статье охарактеризованы и определены уровни развития изуча-

емых профессионально значимых качеств воспитателей за счет использования диагностических средств и обоснована необходимость разработки и реализации педагогической модели развития методической компетентности педагогов дошкольного образования, которая требует диагностики реального уровня сформированности этой компетенции.

Ключевые слова: методическая компетентность, компетентностный подход, педагогическая диагностика, критерии, показатели, уровни, педагогическая модель.

The article describes the process of experimental diagnostics of the level of formation of methodical competence of teachers of preschool education. The paper deals with the theoretical aspects of the levels of pedagogical education, criteria and indicators of their definition. On the basis of this theoretical study of the problem of determining the level of personal education in the study was developed a system of criteria and indicators of formation of methodical competence of teachers of preschool education, and implemented their detailed characteristics. On the basis of this system of criteria and indicators in the article characterized and determined the levels of formation of the studied professionally significant quality of teachers through the use of diagnostic tools. The paper substantiates the need for the development and implementation of a pedagogical model of formation of methodical competence of teachers of preschool education, which requires the diagnosis of the real level of formation of this competence.

Key words: methodical competence, competence approach, pedagogical diagnostics, levels, criteria, indicators, pedagogical model.

УДК 373.2.011.3.-51

Алексєєнко-Лемовська Л.В.,
канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри педагогіки і
психології дошкільної освіти
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Роль педагога в сучасному світі змінюється, розширюється коло його особистої відповідальності. Сучасному педагогу необхідно вміти: працювати в команді, спільно планувати освітню діяльність, працювати у віртуальному середовищі та відкритому освітньому просторі, відстежувати та направляти розвиток індивідуальних успіхів дітей, організувати проектну діяльність і брати участь в проектах, надавати професійні консультації батькам, інтегрувати дітей з особливими освітніми потребами. Педагогу необхідно вміти організувати діяльність дітей в інноваційному освітньому середовищі. В рамках сучасної освітньої парадигми мета освіти – розвиток особистості, розкриття та розвиток її задатків.

Сьогодні однією з найбільш актуальних проблем освіти є формування компетентності. Ідея компетентнісного підходу дозволяє відповісти на запитання про необхідний особистості результат освіти. Саме компетентнісний підхід можна розглядати як вихід з проблемної ситуації, що виникла через суперечності між необхідністю забезпечувати бажану якість освіти та неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом.

Методична компетентність – одна з важливих складових професійної діяльності вихователів закладів дошкільної освіти. Підвищення рівня сформованості даної компетентності передбачає розробку та впровадження педагогічної моделі розвитку методичної компетентності виховате-

лів закладів дошкільної освіти. Розробка дійсно ефективної педагогічної моделі вимагає вивчення реального рівня сформованості методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Формування методичної компетентності вивчається в психолого-педагогічній науці з різних позицій, зокрема й на основі діяльнісного підходу, що передбачає єдність особистості, свідомості та діяльності, взаємозв'язку діяльності та спілкування (К.А. Альбуханова-Славська, Б.Г. Ананьев, А.А. Бодальов, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, І.А. Зимня, О.О. Леонтьєв, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн). Компетентнісна модель освіти розробляється такими дослідниками, як А.Л. Андрєєв, О.В. Глузман Е.Ф. Зеєр, І.О. Зимня, Н.В. Кузьміна, Дж. Равен, А.В. Хуторський та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наукові розвідки, проблема розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти залишається актуальною та потребує подальшого дослідження й обґрунтування. Методологічна основа дослідження розроблена на основі врахування положень компетентнісного, середовищного, системно-діяльнісного підходів.

Мета статті – розробка підходів до визначення стану розвитку методичної компетенції вихователів закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Результати сучасних досліджень свідчать про те, що сьогодні значущість репродуктивної діяльності, пов'язаної з використанням традиційних технологій, знижується. Водночас усе більшої значущості набуває інноваційна активність людини в усіх сферах життєдіяльності. Якість роботи педагога є одним із головних чинників, що визначає успішність освітньої системи в цілому.

Компетентність – нова одиниця виміру освіченості людини, при цьому увага звернена на результати освіти, в якості яких розглядається не сума заучених знань, умінь, навичок, а здатність діяти самостійно в різних проблемних ситуаціях (І.А. Зимня, Г.А. Цукерман, Дж. Равен).

Оскільки педагогічна професія є одночасно перетворювальною і керуючою, поняття професійної компетентності педагога виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності та характеризує його професіоналізм. У зв'язку з цим професійна компетентність визначається рівнем прояву професійної готовності до реалізації професійної діяльності [11].

У закордонній літературі на сьогодні переважають визначення професійної компетентності як «поглибленого знання», «стану адекватного виконання завдання», «здібності до актуального

виконання діяльності». Для придбання професіоналізму потрібні відповідні здібності, бажання і характер, готовність постійно вчитися і вдосконалювати свою майстерність [12].

Компетентнісна модель здійснює спробу внести особистісний сенс в освітній процес і протистоїть «психологічному» підходу. «Особистісні знання являють собою не тільки використання засвоєного, прочитаного в якості деякої «цінності», але знання в сенсі участі у своєму житті» [2]. А.В. Хуторський вводить поняття освітньої компетенції, під якою розуміє сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь і досвіду діяльності щодо об'єктів реальної дійсності [9]. Н.В. Кузьміна в контексті педагогічної діяльності розглядає методичну компетентність як один з основних елементів професійної компетентності педагога, яка охоплює компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок [4].

Основним показником розвитку методичної компетенції педагогів закладів дошкільної освіти є рівень розвитку методичного та творчого мислення, що може проявитися в тому, яким способом ставляться і вирішуються педагогічні завдання різного плану – стратегічного, тактичного й оперативного.

Структуру педагогічного мислення складають продуктивне, аналітичне, репродуктивне, творче та методичне мислення. Методична компетенція визначає здатність і готовність до цілеспрямованого, планомірного образу дій при виконанні професійних завдань, розв'язанні проблем. Самостійно вибираються, застосовуються й удосконалюються методи мислення і способи роботи або стратегії вирішення для подолання робочих завдань і проблем.

Безперервність і системність процесу розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти показує взаємозв'язок ключових наукових положень щодо організації методичної роботи та базується на низці наукових підходів: системний, компетентнісний, середовищний. Системний підхід розглядається як спосіб наукового пізнання та практичної діяльності, що вимагає розгляду частин у нерозривній єдності з цілим (В.П. Андрущенко). Компетентнісний підхід полягає у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності (О.В. Глузман). Середовищний підхід дає змогу перенести акцент у діяльності з активного педагогічного впливу на особистість в контекст формування «освітнього середовища», в якому відбувається професійне становлення: чим більше і повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний саморозвиток (О.О. Ярошинська) [10].

Розвиток методичної компетентності – процес, що триває протягом усієї професійно-педагогічної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. Виходячи з завдань методичної роботи, виділяємо три рівні розвитку методичної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти: базовий (розвиток відбувається на наявному рівні методичної компетентності в індивідуальному режимі методичного супроводу), продуктивний (вихователь – активний учасник методичної системи закладу дошкільної освіти), креативний (процес розвитку відбувається самостійно на основі самореалізації, носить дослідний і творчий характер). При цьому процес розвитку методичної компетентності розглядається як багаторівневий.

Поняття «рівень» ми розглядаємо як ступінь, величину розвитку певного педагогічного явища, факт його диференціювання або класифікації (Ю.К. Бабанський) [1]. Рівень сформованості у педагогічній науці визначають по ряду критеріїв як оптимальних зразків для порівняння з реальними явищами (М.К. Акімова) [7].

В рамках даного дослідження критерій, слідом за З.А. Мендубаєвой, будемо розглядати як ідеальний зразок, що виражає вищий, найдосконаліший рівень досліджуваного явища. Шляхом порівняння з критерієм реальних явищ, можна встановити ступінь їх відповідності, наближення до норми, ідеалу [6].

Для визначення рівня сформованості методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти були відібрані такі об'єктивні (відповідно до класифікації критеріїв А.К. Маркової) критерії: мотиваційний, когнітивний, технологічний, рефлексивний [5].

Вибір мотиваційного критерію обумовлений наявністю мотивації до методичної роботи, здібностей і готовності до творчої самореалізації педагога в методичній і педагогічній діяльності.

Вибір когнітивного критерію обумовлений необхідністю відбивання в професійній діяльності вихователя системного рівня функціонування методологічних, методичних і дослідницьких знань, здатність актуалізувати їх у разі потреби.

Технологічний критерій було обрано, виходячи з необхідності сформованості у вихователів професійно-методичних умінь, навичок педагога в області методики, здатності до оптимального поєднання методів професійної педагогічної діяльності, власного результативного професійного досвіду методичної роботи вихователів закладів дошкільної освіти.

Вибір рефлексивного критерію пов'язаний з необхідністю аналізувати власну діяльність з метою самовдосконалення.

Стан розвитку або рівень критерію фіксують показники, які являють собою явища або події, за якими можна судити про динаміку певного про-

цесу. Отож до кожного із зазначених критеріїв у рамках дослідження були відібрані відповідні показники, що дозволяють визначити відповідність рівня сформованості того чи іншого особистісного утворення в структурі методичної компетентності педагогів дошкільної освіти.

Застосування показників дозволяє оцінити якість і рівень сформованості певного особистісного освіти [6].

Показниками мотиваційного критерію є:

- стійка мотивація та інтерес до методичної роботи;
- готовність до творчої самореалізації в методичній діяльності.

Показниками когнітивного критерію є:

- поінформованість про форми, методи, прийоми методичної роботи;
- знання сучасних технологій методичної роботи в закладі дошкільної освіти.

Показниками технологічного критерію є:

- наявність професійно-методичних умінь і навичок;
- здатність до оптимального поєднання методів професійної педагогічної діяльності.

Показниками рефлексивного критерію є:

- рівень сформованості методичної рефлексії;
- здатність до самоаналізу і самооцінки.

Виходячи з певних критеріїв і показників, охарактеризовано рівні розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти: допустимий, продуктивний, творчий.

Творчий рівень розвитку методичної компетентності характеризується стійкою мотивацією та інтересом до методичної роботи, готовністю до творчої самореалізації в методичній діяльності, обізнаністю щодо форм, методів, прийомів методичної роботи, знанням сучасних технологій методичної роботи в закладі дошкільної освіти, наявністю професійно-методичних умінь і навичок, здатністю до оптимального поєднання методів професійної педагогічної діяльності, достатнім рівнем сформованості методичної рефлексії, здатністю до самоаналізу і самооцінки.

Для продуктивного рівня розвитку методичної компетентності властиві стійка мотивація та інтерес до методичної роботи, обізнаність щодо форм, методів, прийомів методичної роботи, знання сучасних технологій методичної роботи в закладі дошкільної освіти, наявність професійно-методичних умінь і навичок, здатність до самоаналізу і самооцінки. Водночас респонденти даного рівня не завжди готові до творчої самореалізації в методичній діяльності, здатні до оптимального поєднання методів професійної педагогічної діяльності. Рівень сформованості методичної рефлексії у них є недостатнім.

Базовий рівень розвитку методичної компетентності притаманний вихователям закладів дошкіль-

ної освіти, обізнаним з формами, методами та прийомами методичної роботи, з сучасними технологіями методичної роботи в закладі дошкільної освіти (О.А. Соломеннікова) [8]. У них сформовані професійно-методичні вміння та навички. Водночас їх мотивація та інтерес до методичної роботи є фрагментарними. Вони не готові до творчої самореалізації в методичній діяльності, оптимального поєднання методів професійної педагогічної діяльності, самоаналізу, самооцінки. Рівень сформованості методичної рефлексії в них є низьким.

Кожен з показників перевіряється за допомогою діагностичних методик обстеження: показники мотиваційного критерію досліджуються на основі застосування методу анкетування, показники когнітивного критерію перевіряються за методикою аналізу здібностей вихователів закладів дошкільної освіти скласти основну методичну документацію, зокрема – план методичної роботи на рік, а також за методикою «Сучасні технології методичної роботи», показники технологічного критерію перевіряються на основі застосування методу тестування та методики «Створення та аналіз ситуацій», показники рефлексивного критерію визначаються на основі методики визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії О.В. Калашникової, методики дослідження самооцінки за методом Дембо-Рубінштейн (в модифікації П.В. Яньшина) [3].

Методологічну основу моделювання процесу розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти складають концепції професійного становлення, формування професіоналізму та професійної компетентності (В.А. Адольф, Н.П. Безрукова, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна), компетентнісний (В.А. Адольф, В.І. Байденко, І.А. Зимня, Дж. Равен, А.В. Хуторський), діяльнісний (Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, О.О. Леонтьєв, Л.Г. Петерсон), системний (Б.Г. Ананьєв, Б.Ф. Ломов), особистісно орієнтований (В.А. Беліков, Е.Ф. Зеєр, Г.К. Селевко) наукові підходи.

При розробленні моделі розвитку методичної компетенції вихователів закладів дошкільної освіти враховуємо низку методичних положень:

- модель об'єктивно зображає той чи інший процес або явище;
- багатство змісту явища, що вивчається, представлено в сутнісних ознаках, компонентах, відносинах;
- основну ланку моделі утворюють суперечності.

Структурно-функціональна модель розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти дозволяє виділити взаємопов'язані компоненти: мету, завдання, педагогічні умови, принципи, функції, етапи, форми та методи методичної роботи, критерії, показники та рівні розвитку методичної компетентності.

Одним із ключових понять структурно-функціональної моделі є функції. Виділяємо такі функції методичної компетентності: гностична, прогностична, організаційна, комунікативна, рефлексивна.

Гностична функція забезпечує опанування методичних знань, які необхідні для продуктивного вирішення методичних завдань і проблем, що зустрічаються у практичній діяльності.

Прогностична функція дозволяє вихователю планувати свою методичну діяльність, прогнозувати та передбачати її результати.

Організаційна функція містить дії, що визначають реалізацію в практичній методичній діяльності поставленої мети та завдань, коригування дій, здійснення саморегуляції.

Комунікативна функція пов'язана з взаємодією вихователя з суб'єктами освітнього процесу, створенням необхідного інформаційного потоку з метою розвитку методичної компетентності.

Рефлексивна функція спрямовує суб'єкта на самопізнання та пізнання інших, на вироблення норм професійної поведінки, усвідомлення засад власної методичної діяльності.

Ефективність розвитку методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти забезпечується наступною структурою моделі: дидактичний комплекс розвитку методичної готовності вихователя закладу дошкільної освіти (програма підвищення кваліфікації «Розвиток методичної готовності педагогів до професійної діяльності» та методичні рекомендації щодо її реалізації, діагностичний інструментарій для моніторингу, електронна база педагогічного досвіду та нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності педагога), етапи реалізації дидактичного комплексу (діагностичний, проектувальний, організаційно-діяльнісний, підсумковий), параметри методичної готовності (науково-теоретичний компонент і практичний компонент), а також відстрочені в часі результати (системне сприйняття педагогічної дійсності, здатність до інтеграції з іншим педагогічним досвідом, потреба в самоосвіті).

Висновки. Таким чином, основні результати освіти в межах компетентнісного підходу фіксуються через набір ключових (базових) освітніх компетенцій, саме вони задають основний орієнтир вибору предметного змісту й умов організації основних видів діяльності, що дозволяють опанувати соціальний досвід, одержати навички практичної діяльності. У розробленій структурно-функціональній моделі розвиток методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти побудовано на основі розвитку методичної готовності та особистісних якостей вихователя. Зміст компонентів методичної компетентності розглядається в системі трьох компонентів: науково-теоретичного, практичного, особистісного.

Предметом подальших наукових досліджень є реалізація діагностики рівня сформованості компонентів аналізованої компетентності педагогів дошкільної освіти з застосуванням розробленого та описаного в даній статті діагностичного інструментарію.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабанский Ю.К. Педагогический эксперимент. *Введение в научное исследование по педагогике* / под ред. В.И. Журавлева. Москва, 1988. 237 с.
2. Боришевський М.Й., Пилипенко Л.І., Пенькова О.І. Виховання духовності особистості: навчально-методичний посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с.
3. Яньшин П.В. Исследование самооценки по Дембо-Рубинштейн с элементами клинической беседы. *Практикум по клинической психологии. Методы исследования личности*. Санкт-Петербург, 2004. 336 с.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва: Высшая школа, 1990. 117 с.
5. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения: книга для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 192 с.
6. Мендубаева З.А. Педагогическая диагностика. Критерии и показатели экспертизы учебной книги. *Молодой ученый*. 2012. № 7. С. 291–299.
7. Психологическая диагностика. Учебное пособие / Под ред. М.К. Акимовой. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 304 с.
8. Соломенникова О.А. Профессиональная компетентность воспитателя ДОУ. Педагогическое образование и наука. 2007. № 3. С. 4–5.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
10. Ярошинська О. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4 (1). С. 104–109.
11. Edwards R., Nicoll K. Expertise, competence and reflection in the rhetoric of professional development. *British Educational Research Journal*. 2006. Vol. 32. P. 115–131.
12. Sharmahd N., Peeters J., Bushati M. Towards continuous professional development: Experiencing group reflection to analyse practice. *European Journal of Education*. 2018. Vol. 53 (1). P. 58–65.